

НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ТУРКМЕНСЬКИХ ІМЕН

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Досліджено національний іменник Туркменістану, виявлено етимологію, походження, словотвірну специфіку деяких імен.

Ключові слова: туркменське ім'я, традиція, семантика, виникнення.

Abstract

Were studied national names of Turkmenistan, were find out etymology, origin, word formation specifics of some names.

Keywords: Turkmen name, tradition, semantics, origin.

Національно-культурна специфіка відкривається на рівні всіх компонентів семантичної структури мови. Безумовно, антропоніміка – одна з найбільш цікавих галузей знань, оскільки вивчення особистих чоловічих і жіночих імен того чи іншого народу – це яскраве відображення багатьох сторін його історії і побуту, особливостей національної психології і контактів з іншомовною середовищем, природних явищ місцевої флори і фауни.

Ще О. Потебня зазначав, що необхідно вивчати не те, що описують з допомогою мови, а те, що в мові відображається, тобто він закликав концентруватися на стилі мислення народу. Він порівнював мову із зором: подібно до того, як найменші зміни в будові ока та діяльності зорових нервів дає зовсім інше сприйняття і цим впливає на увесь світогляд людини, тому що кожна дрібниця в устрої мови має створювати свої комбінації елементів думок.

Дослідження певних особливостей мови туркменів, а саме їхніх власних імен (антропонімів) з погляду етнолінгвістичного вивчення викликає певну цікавість, наприклад, для розуміння внутрішнього світу представників цього народу, дає змогу краще зрозуміти джерела їхньої культури, особливості самосвідомості та історико-культурних взаємозв'язків із сусідами.

Власні імена є однією з мовних універсалій. Їхні особливості досліджуються у лексикографічному, семантичному, семіотичному та інших аспектах. Серед 15 тисяч зафіксованих туркменських імен описано лише незначну частину. Значення деяких з них спірної або невідомої етимології. Але, без сумніву, саме в туркменів цей шар лексики зберігає певні етнічні особливості, які не змогли зберегти більшість мусульманських народів. Наприклад, у туркменській антропоніміці значно менше суто мусульманських за своїм походженням імен. Хоча, звичайно, вони є, наприклад, чоловічі імена – *Мола, Ішан, Ходжа, Сеїт*; жіночі імена – *Хатідже, Мехрі, Лейла, Айше* тощо.

Туркменська традиція зберегла значну кількість домусульманських імен, наприклад, чоловічі імена – *Какагельди* (“батько прийшов”), *Бабагельди* (“дідусь прийшов”), *Гарягди* (“сніг випав”); жіночі імена – *Бахар* (“весна”), *Язгуль* (“весняна квітка”); *Айгуль* (“місячна квітка”).

Значна кількість імен відобразила мовний синкретизм безпосередньо у формі імені, яке складається з двох основ, запозичених з різних мов. Наприклад, ім'я *Саламгули* складається з арабського “салам” – світ та тюркського “гул” – раб, тобто “раб світу”; *Джумагуль* – “джума” – п'ятниця (арабське), “гюль” – троянда (іранське), тобто “п'ятнична троянда”.

Туркменський народ зберіг зрозумілі лише на рідній мові імена, що несуть певну інформацію про їх носія. Наприклад, багато імен пов'язані з назвами місяців туркменського варіанта мусульманського місячного календаря, коли народилася дитина: *Ашир* (1-й), *Сапар* (2-й), *Мерет* (7-й), *Ораз* (9-й), *Байрам* (10-й), *Гурбан* (12-й).

Імена з часткою *Джума* або *Анна* означають, що їх власники народилися в п'ятницю: *Аннагельди* (“прийшов у п'ятницю”), *Аннаберди* (“п'ятниця дала”), або для дівчат *Аннагуль* (“п'ятнична квітка”), *Джумагозель* (“п'ятнична красуня”).

Частина імен пов'язана з місцем народження: *Мари*, *Марджик*, *Ашгабат*, або з обставинами чи ситуацією – *Йолли* (“дорожній”), *Ягмир* (“дощ”), *Дангатар* (“світанок”), *Яздурди* (“весна прийшла”).

Туркменські імена часто несуть інформацію, яка зрозуміла лише носіям мови.

Відоме туркменське прислів'я: “Перш, ніж битися, дізнайся ім'я свого суперника”. Якщо його звати *Чари*, *Бяшим* або *Алти*, то він, відповідно, четвертий, п'ятий або шостий хлопчик у родині, і його брати можуть прийти йому на допомогу.

Хлопчики часто отримували імена, які були своєрідною програмою на майбутнє та відображали суто чоловічі якості: *Арслан* або *Шир* (“лев”), *Гюйч* (“сила”), *Батир* (“богатир”), *Мердан* (“мужній”), або імена-побажання: *Аман* і *Ессен* (“здоровий, благополучний”), *Бали* (медовий), *Бегенч* (“радість”), *Довлет* (“багатство”) та інші.

Частина дітей отримувала імена померлих предків, або безпосередньо вказувала на них: *Бабагельди* (“батько прийшов”), *Атагельди* (“батько та дідусь прийшов”), або *Овезгельди* (“прийшов замість”). У дівчат також можуть зустрічатися дивні на перший погляд імена: *Едже* (“мати”), *Енеш* (“мати, бабуся”). Ці діти нібито були реінкарнацією померлої та втілювали переселення душ. Таких дітей не можна було бити або лаяти, тому що цим можна було образити предків.

Туркменські жінки були відомі своєю красою, тому наявні такі імена: *Джемиле* (“красуня”), *Кумуш* (срібло), *Алтин*, *Тилла* (“золото”), *Гизилгюль* (“троянда”), *Наргюль* (“квітка граната”), *Ширін* (“солодка”), *Дюрлі* (“перлина”) тощо.

У туркменському іменнику наявне явище синкретизму імен, наприклад, такі жіночі імена, як *Алтин* і *Тилла* за семантикою однакові (позначають “золото”), а *Гозель*, *Зиба* і *Джемиле* мають одне значення “красуня”. Наявність таких різних варіантів пов'язана з різномовним походженням цих імен. Так, *Алтин* та *Гозель* - це імена тюркського походження, *Тилла* і *Джемиле* - арабського, а *Зиба* - іранського. Цей мовний синкретизм, як деякі явища, зумовлений строкатістю і складністю етнічних та історичних процесів, що відбувалися на території Туркменістану.

Протягом багатьох століть місцеве іраномовне населення контактувало тут з різними групами або поодинокими тюркомовними племенами, які приходили на ці землі. Згодом тюркомовне населення стало основним, відтиснувши або асимілювавши іраномовних попередників. Проте зв'язок з іраномовними сусідами - персами, курдами, а пізніше - з белуджами, джемшидами - не припинявся. Тому серед туркменських імен багато імен іраномовного походження, таких як *Рустем* - ім'я одного з героїв іранського епосу, *Мерет* (давньоіранське *Мердад*) - назва п'ятого місяця сонячного календаря, *Дідар* (дослівно - «побачення»), *Шир* («лев»), *Азат* («вільний, вільна»), *Ширін* («солодка»), *Тезегюль* («нова квітка» або «нова троянда»), *Дестегюль* («букет квітів»), *Гюльджан* («троянда душі»), *Міве* («плід»), *Нязік* («витончена») та інші.

Арабська навала слабо позначилася на складі населення Середньої Азії. Але араби принесли нову релігію - іслам, що з часом отримала необмежене панування. Проте через релігію, пов'язану з сімейною обрядовістю, у тому числі з традицією надання дитині імені духовною особою, у традиції надання імен з'явилася значна кількість мусульманських імен, арабських чи семітських за походженням. Слід зауважити, що туркменська традиція зберегла чимало домусульманських імен, особливо жіночих варіантів. Це особливо помітно при порівнянні з особовими іменами деяких інших народів. Наприклад, в Дагестані імена арабського походження майже повністю витіснили місцеві домусульманські варіанти. У сусідів туркмен - узбеків, таджиків, персів, курдів, азербайджанців - арабський іменник значно багатший.

Звичайно, не всі туркменські імена зберегли одномовне походження - тюркське, іранське, арабське, російське або інше. Дуже багато з них складаються з двох різномовних основ. Наприклад, чоловіче ім'я *Саламгули* складається з арабського “Салам” (світ) і тюркського “гул” (раб), тобто дослівно “раб світу”. *Гельдимерет* - з тюркського “Гельди” (прийшов) і відомого вже нам “Мерет” - назви п'ятого місяця іранського сонячного календаря. Жіноче ім'я *Джумагюль* пов'язує арабську “п'ятницю” (“джума”) з іранської “трояндою” (“Гюль”) та означає “п'ятнична троянда”.

У туркменів, як у більшості східних народів, особливе було ставлення до місяця. Він оспівується в поетичній творчості та є зразком краси. Тому частина жіночих імен пов'язана з шануванням цього світила з стародавніх часів: *Айгозель* (“красень-місяць”), *Айсолтан* (“місяць-султан”), *Айгюль* (“місячна квітка”) та інші.

Висновки. Таким чином, вивчаючи іменний репертуар туркменів, можна ознайомитися через мову з туркменською культурою, зрозуміти певні етнічні особливості, отримати уявлення про загальні характеристики національної психології цього народу та приховані мовні коди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дейл Ф. Эйкельман. Близький Схід та Центральна Азія: антропологічний підхід / Ф. Дейл. – К.: Стилос, 2005. – 374 с.
2. Дурдыев М. Туркмены мира: историко-демографический обзор / М. Дурдыев, Ш. Кадыров. – Ашхабад, 1991. – 120 с.
3. Крысько В. Этническая психология / В. Крысько. – М.: Академия, 2002. – 320 с.
4. Хазиева Г. Фоносимволизм в мужских именах / Г. Хазиева. – Казань: Изд-во Казанского ун-та., 2006. – 180 с.

***Аширова Марал** – студентка групи №3 підготовчого відділення для іноземних громадян Вінницького національного технічного університету*

*Науковий керівник: **Булава Наталя Юріївна** – кандидат філологічних наук, доцент, викладач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: post4nb@gmail.com*

***Ashyrova Maral** – student of the group №3 of Preparatory Department for foreign citizens of Vinnytsia national technical University*

*Supervisor: **Bulava Natalya Yu.** – candidate of philological Sciences, associate Professor of philological Sciences, teacher of Department of linguistics, Vinnytsia national technical University, Vinnytsia, e-mail: post4nb@gmail.com.*